

RECENZÍÓ

DÉNES TAMÁS – FARKAS JÁNOS: A HUMÁN TÁRSADALOM ELMÉLETE CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Az emberi társadalom komplex képződménye a történelemnek, amely jelenkorunkban is átalakulóban van. Nehéz egy ennyire bonyolult, a valóság számos szférájából táplálkozó jelenséget meghatározni, de még csak körülírni is. Dénes Tamás és Farkas János művében szinte a lehetetlenre vállalkozott, egyszerre megérteni és matematikai elméletek mentén rendszert keresni, majd alkotni társadalmunk működéséről. Magának a publikálásnak az időpontja is szimbolikus erejű: egy olyan dinamikusan változó, gyakran a racionalizmus és az irracionális határán álló, a posztmodernitással azonosítható világában született, amikor létünkhöz elengedhetetlenül szükségünk van „fogódzkodókra”, olyan munkákra, amelyek megmagyaráznak nehezen felfogható jelenségeket. Rendszerek és törvények szerint élünk, leginkább szeretnénk élni. Ebben a világban a tudomány is képlékennyé válhat, emiatt minden olyan kísérlet érték, ami arra vállalkozik, hogy eltérő tudományterületeket egy fókuszpont mentén összefogjon, majd kamatoztasson. Egy a társadalomtudományok iránt érdeklődő kutató számára e kötet egyszerre alaplóműként, de további gondolkodásra való ösztönzéseként is szolgálhat.

A témában érdeklődő (akárcsak a recenzió írója – *A Szerz.*), aki kezébe veszi e művet, elsősorban arra számít, hogy kizárólag elméleti szintű tudásra tehet szert, amely elvárás azonban rögtön az első oldalakon megdől, mivel a gyakorlati élet számos problematikája kerül bemutatásra kiváló példákon keresztül, amelyekkel bárki találkozhat a mindennapokban. Egy ilyen példa a gondolkodásunkban rejlő rendszer-igény, mint az égitestek szemlélése és azok önkéntelenül rendszerbe foglalása, bizonyos szituációkban való viselkedés, az esélyegyenlőség társadalmi akadályai, vagy az emberiség génjeinek és az évezredek során felhalmozott mémeknek a halmaza (kultúránk átörökítése, a társadalmi folyamatosság fenntartása). A szerzők vállalkozása már a bevezető szakaszban kikristályosodik, szintetizálni (és strukturálni) az egységes, a világ megismerésére irányuló tudomány alkategóriáit, a társadalomtudományt és a matematikát,

ezáltal egy új szemléletmód mentén megérteni valóságunknak egy szegmensét. Külön kiemelendő, hogy a kötet első fejezetében a szerzők segítő mankót kísérelnek meg az érdeklődőknek adni, akik igaz alapos matematikai ismeretek hiányában, tehát más tudományterületről érkezve tekintenek az alkotók által megfogalmazottakra, ám mégis képesek lehetnek magasabb rendű tudást elsajátítani a munka megismerése során. Az alábbi recenzió is hasonló elvek mentén, főleg társadalomtudományi alapokon tekint a szóban forgó munkára.

A „felütést követően” a szerzők elméleti kánont tárnak elénk, amely összefoglalja az emberiség modern történelmének nagy rendszerelméleti eredményeit és dilemmáit, ezáltal nemcsak megalapozva jelen kötet létjogosultságát, de egy olyan kontextusba helyezve azt, amely egyszerre reflektál napjaink társadalomtudományi és természet-tudományi kihívásaira is. Eme szakaszban axiómaként a következő fontos, kiemelendő gondolat hangzik el az emberi társadalom működéséről: *„A társadalmi gondolkodás a valós és virtuális rendszer, illetve jelenségleírások keveréke, amelynek eredője minden időpillanatban egy kvázivirtuális világ(kép). A gondolkodási sémáinkban meglévő virtualitás (a virtuális fogalmak, értékek) aránya határozza meg a társadalom vezérlésének központosítási lehetőségét, azaz a hatalomkoncentrációt. (...) A humán társadalmak fejlődése (fejlődéstörténete) a társadalmi gondolkodás virtualizálódásának története.”* (22-23.o.) A globalizáció korában pedig minden struktúra elindult a virtualizálódás útján, minek következtében az összes, emberek között lezajló folyamat számokkal leírhatóvá vált. A „fejlődés”, a virtuális valóság kiterjedése magával vonzotta a hálózatok szorosabbra fonódását, amely jelenség a multistrukturális modell felállításánál hatványozott szerepet kap: *„Az élő rendszerek sajátossága, hogy eltérő környezeti feltételek mellett is életben tudnak maradni. Az ember által tervezett rendszerekben viszont azt tapasztalhatjuk, hogy egyetlen alkatrész hibája megbéníthatja az egész rendszert. (...) A társadalom alkalmazkodóképességének kulcsa a kapcsolatokkal átszőtt háló.”* (45.o.)

Az elméleti kontextus felállítását követően a szerzők vállalkoznak társadalmunk definiálására, modellezésére, működésének megértésére. E gondolatmenet sodrásában az élettelen és az élő rendszerek törvényei, elméletei leírhatóak egy modellben, amely kijelentés és annak a bizonyítása a kötet fő problematikáját, egyben pedig eredményét adja. Ahogyan azt már Farkas János egy korábbi művében megfogalmazta, a humán társadalom *„szélesebb értelemben az együttes emberi tevékenység történelmileg kialakult formáinak az összessége. Szűk értelemben a társadalmi rendszer vagy történelmileg konkrét típusát, vagy meghatározott társadalmi szervezetet, vagy a társadalmi viszonyok valamely formáját értjük alatta.”* (77.o.) A társadalom beillesztése a multistrukturális modellbe a kultúrán keresztül történhet, ami *„széles értelemben azoknak az emberi cselekvéseknek*

összessége, amelyet nem genetikailag, hanem szociálisan örökítenek át. (...) Időben és térben behatárolható anyagi és eszmei termékek, elfogadott értékek, intézményesített életformák tartoznak e fogalomba.” (77.o.) A kulcs a kultúra fogalma mellett eme értékhalmozás átörökítésében rejlik, amely folytonosság garantálja az egyes társadalmak kontinuitását is. „Az emberiség nem vonhatja ki magát sem a természeti, sem a társadalmi evolúcióból. Annak pedig univerzális törvényei vannak: a fajfenntartás és a szelekció törvénye szerint az embereknek emberközpontú társadalmat (kultúrát) kell szervezniük ahhoz, hogy a versenyben fennmaradjanak.” (79.o.)

A szerzők a társadalom mélyreható multistrukturális elemzése mellett az ekvivalencia triád felállításával korunk problémáira is reflektálnak, mivel az anyag-energia-információ relációja minden társadalomra és rendszerre érvényes. E megközelítés szerint az általunk információs társadalomnak nevezett világ logikailag téves alapokon nyugszik, mivel minden társadalom hordozza e három alkotóelemet, egyedül e vetületek „dominánciális aránya változik” csak. „A feudális társadalmakban főleg az anyag dominál, míg az ipari forradalom utáni kapitalizmusban az energia és napjaink fejlett társadalmi információs tömegtermelésére épülnek.” (87.o.) A műben hovatovább felvetődik a kérdés helyes módon, hogy a humán társadalom-e a legmagasabb fejlettségi fokkal rendelkező emberi közösség, valamint van-e lehetőség továb-

bi fejlődésre (fokozható-e „társadalmi evolúciónk”)?

„A humán társadalom elmélete” című munka bemutatása e ponton még oldalakon keresztül folytatódhatna, mivel számos új nézőpontot, gondolatmenetet, modellt, egyben pedig alternatívát tár elénk, olvasók elé. Ilyen a társadalmi egyenlőtlenségek kialakulása, azok okai, a társadalmi energia, az erő, a sebesség, a gyorsulás, a munka és a teljesítmény konstruált fogalmai, a tőke és a pénz szerepe adott társadalmakban, különböző társadalmi rendszerek összevetése, vagy a humán társadalom „kétvérkörös” modellje, amely információk mind segítik világunk megértését. Mindezen túl fontos kiemelni, hogy az elhangzott állítások mindegyike roppant alapos elméleti háttérrel került felállításra, egyszerre bemutatva a pro és kontra a kérdésben fennálló szakmai irányvonalakat, ezáltal beemelve a kötetet a társadalomelmélet áttörő munkái, egyben eredményei közé.

Összegzésül a fent említett műről elmondható, hogy hiánypótló jelleggel született és olyan újításokat tartalmaz, amelyek nem csak egy probléma leírását teszik lehetővé (társadalmi válságok), hanem alternatívaként is jól szolgálnak (iránymutatás, összehasonlítás). Korunk emberi társadalmi soha nem látott problémákkal áll szemben: nemcsak azt kell felmérnünk, hogy milyen kapcsolatban állunk környezetünkkel, a természettel, az élővilággal, vagy akár bolygónkkal, de

okulva történelmünkben észre kell vennünk a saját rendszereinkben rejlő hibáinkat is („globális esélyegyenlőtlenség”), végül pedig a jövőben rejlő kihívásokat (lásd „információs társadalom”). E tételek mentén a recenzió zárógondolatai a bevezetőben említett axióma folytatásából származnak, amelyek egyben az érdeklődés felkeltéséül is szolgálnak: *„Növekszik az egyes csoportok, rétegek, közösségek egymáshoz viszonyított társadalmi távolsága. Ahogy az anyag–energia–információ ekvivalencia triádban az anyagtól tartunk az információ felé, egyre inkább virtualizálódik a társadalom a kiszolgáltatottak rovására. A hatalom fokozatosan aszimmetrikusabbá válik. Az élettelen rendszereknél megszokott kölcsönhatás törvénye egyre kevésbé érvényesül.”* (166.o.) Végezetül a mű talán egyik legfontosabb következtetése, hogy *„minden olyan társadalmi forma, amely a nullaösszegű játékra és így a virtuális kölcsönhatások elvére épül, hosszú távon, azaz történelmi léptékben nem fenntartható!”* (211.o.)

A szerzők méltán ajánlják a művet a felnövekvő generációknak iránymutatásként, a döntéshozók számára pedig mértéktartásként. *„Mert a társadalmi változások speciális esete a fejlődés”* (268.o.). Soha nem voltunk még ily mértékben kiszolgáltatva a változásnak.

Dénes Tamás - Farkas János: A humán társadalom elmélete - Multistrukturális modell alapján. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 370 oldal.

Forrás: gondolatkiado.hu